

verder in de levensgeschiedenis teruggrijpende gebeurtenissen, die op een gegeven moment slechts met sterker nadruk en zichtbaar voor iedereen, misgrepen aan den dag doen komen.

Wie met critische gezindheid de Parijsche tentoonstelling bezoekt zal zich dan ook niet blind moeten staren op zeer in het oog loopende fouten, maar het huidige moment moeten begrijpen als een gevolg van reeds veel vroeger veroorzaakte stoornissen.

Het is al vaak gezegd, dat wij aan een keerpunt staan: een wending der tijden. Het moeilijke van thans is, en de opmerking begint dan ook al aardig aan waarde in te boeten, dat bijna iedereen die wending schijnt te voelen, in het heele leven, maar, in tegenstelling tot een jaar of tien geleden, geen avant-garde kan aanwijzen, die richting geeft aan de wending. Wat de kunsten en de architectuur betreft heeft een groote zuivering plaats gevonden, maar gevonden hebben ze elkander daarna nog niet. Wie in het verleden ziet kan weten wat het zich vinden, het elkander vinden in zeldzame bereidheid tot samengaan in werkverband, beteekent. Chartres is nog altijd het magische woord, de sleutel, die een wereld doet opengaan van mogelijkheden, waar wij alleen maar van droomen kunnen, maar die eens werkelijkheid, alles overstralende en allen bezielende werkelijkheid is geweest van de vormgevende liefdekracht in de menschen. Die vormen, die schoonheid en dat geluk, zijn niet gewild, niet gemaakt, maar de namen waarmee wij achteraf een toestand noemen, die zoo gegroeid en ontstaan is als een levensvervulling, waarin de menschelijke bijdrage, met oneindig veel verdriet en zorg tot stand gekomen, niet veel meer is geweest dan het aanbrengen van voorwaarden, het bereiden van het huis.

Het zou onzinnig en onbillijk zijn den wedstrijd aan de Seine-oevers van 1937 met de samenwerking in Chartres te vergelijken. Wat wij wel meenen te zien, dat is althans de hunkering der scheppende menschen naar een zich vinden in de nieuwe structuur van het leven. De beeldhouwers vooral, de schilders met meer aarzelingen. Niet meer nog dan een hunkering. Want het modewoord is slechts: constructie. Iedereen praat van of pleegt constructieve daden of doet constructieve voorstellen. Maar al die constructieve daden en voorstellen bijeen hebben de gespecialiseerde gebieden, betrokken in het veel omvattend proces der bouwgedachte, nog niet bijeen gebracht, omdat er onvoldoende samenwerking is. Het bouwen wil dienen, zoo zuiver mogelijk dienen; dat is van zekere waarden afstand doen, offeren, terughouden, stil zijn. Het nieuwe bouwen heeft dienen, wellicht uit noodzaak, eerst begrepen als een naar huis zenden van de kunsten, die hinderlijk waren bij de invoering van de middelen der machine. Het woord woon-machine ontstond en werd door le Corbusier met onmiskenbaar talent de wereld voorgehouden. De woon-machine zou dus de dienstmaagd bij uitnemendheid zijn.

En hier komen we aan het hart der architectonische moeilijkheden. Iedere